

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

УДК 330.354(477)

UDC 330.354(477)

**В. Ф. Савченко**, д. е. н., професор,  
Заслужений економіст України,  
**В. О. Стойка**, к. е. н.,  
доцент,  
**С. О. Стойка**, к. е. н.

**V. F. Savchenko**, Doctor of Economics,  
Professor, Honored Economist of Ukraine,  
**V. O. Stoika**, Candidate of Economic  
Sciences, Associate Professor,  
**S. O. Stoika**, Candidate of Economic  
Science

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ СКЛАДОВІ  
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ  
В УКРАЇНІ**

**THEORETICAL AND PRACTICAL  
COMPOSITIONS OF ECONOMIC SECURITY  
IN UKRAINE**

**Актуальність теми дослідження.** Розвинуті країни світу, спираючись на потужний інноваційний потенціал та розроблені методи впливу, бажають наростити свої переваги і отримати нагромадження. Це, а також слабка власна конкурентоспроможність, створює нові фактори ризику для багатьох держав, у тому числі України.

**Постановка проблеми.** Доцільними є аналіз чинників, які формують загрози розвитку нашої держави, та окреслення заходів щодо мінімізації їх впливу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Результати вивчення проблем забезпечення економічної безпеки в Україні та світі висвітлено у працях О. С. Власюка, В. М. Гейця, В. П. Горбуліна, Т. С. Клебинової, В. А. Предборського, А. І. Семенченка, Г. П. Ситника та інших.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Враховуючи теоретичні та практичні здобутки напрацювань вчених, необхідно також зазначити, що багато проблем потребують подальшого вивчення.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження проблем економічної безпеки в Україні, та розробка рекомендацій у даному напрямку.

**Виклад основного матеріалу.** У статті проведено аналіз з питань забезпечення економічної безпеки на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Охарактеризовано світовий досвід сьогодення, коли економіка все більше інтегрується у глобальні процеси. Досліджено внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці. Визначено основні завдання економічної безпеки в Україні.

**Висновки.** Вагому роль у частині забезпечення економічної безпеки держави відіграють процеси інтеграції і глобалізації, що призводять до необхідності розробки власної моделі розвитку, яка гармонійно поєднується із зазначеними явищами і мінімізує наслідки криз в економіці. Зроблено висновок, що економічна безпека України є особливо складною і важливою категорією і потребує додаткових заходів інституційно-правового, економічного та інформаційно-аналітичного характеру.

**Ключові слова:** економічна безпека; національна економіка; глобалізація; макрорівень; загрози; менеджмент; суспільство; Європейський Союз.

**DOI:** 10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-16-21

**Актуальність теми дослідження.** Сучасний світ в переважній більшості складових, включаючи економіку, глобалізований, поділений на сфери впливу, блоки, союзи та інше. Провідні держави, спираючись на високий потенціал розвитку та інновацій, засоби дипломатії, в окремих ви-

**Urgency of the research.** Relying on strong innovative capacity and advanced methods of influence, developed countries wish to increase their benefits and received accumulation. This, as well as its own weak competitiveness, creates new risk factors for many countries, including Ukraine.

**Target setting.** It is advisable to analyze the factors that form threats to the development of our state, and outline measures to minimize their impact.

**Actual scientific researches and issues analysis.** The results of the studies on the problems of ensuring economic security in Ukraine and in the world are highlighted in the works of O. S. Vlasuka, V. M. Heitsia, V. P. Horbulina, T. S. Klebynovoi, V. A. Predborskoho, A. I. Semenchenka, H. P. Sytnyka and others.

**Uninvestigated parts of general matters defining.** Taking into account theoretical and practical achievements of scientists' developments, it should also be noted that many problems require further study.

**The research objective.** The objective of the article is to study the issues of economic security in Ukraine, and to develop recommendations in this direction.

**The statement of basic materials.** The article analyzes the issues of ensuring economic security at the present stage of state and society development. Characterizes the world's experience of the present, when the economy is increasingly integrated into global processes. The paper also investigates the internal and external threats to economic security and determines The main tasks of economic security in Ukraine.

**Conclusions.** A significant role in terms of ensuring economic security of the state is played by the processes of integration and globalization, which lead to the need of creating its own model of development, which is harmoniously combined with the above mentioned phenomena and minimizes the consequences of the crises in the economy. It is concluded that the economic security of Ukraine is particularly complicated and important category that requires additional measures of legal and institutional, economic and information-analytical characters.

**Keywords:** economic security; National economy; globalization; macro level; threats; management; society; European Union.

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

падках на військові важелі тиску, не збираються поступатися своїми перевагами та отриманими накопиченнями. Більш того, вони намагаються посилити надбання. Окремі держави прискорено розвиваються і теж борються за «місце під сонцем». В зазначених умовах зростають фактори ризику для багатьох країн, а особливо тих, що перебувають на етапі трансформації. До таких країн належить і Україна.

**Постановка проблеми.** За більш ніж четверть століття незалежності наша держава не досягла високого ступеня економічної безпеки по основних складових як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Тому доцільно дослідити проблеми, що створюють загрози її розвитку і самому існуванню, окреслити заходи щодо поліпшення становища.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні засади економічної безпеки і практичні дії по усуненню чи мінімізації загроз в Україні були вивчені у працях таких вчених-економістів як О. С. Власюк, В. М. Геєць, В. П. Горбулін, Т. С. Клебинова, В. А. Предборський, А. І. Семенченко, Г. П. Ситник та інші.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Незважаючи на значну увагу науковців до даного питання, багато проблем у цій сфері залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження.

**Постановка завдання.** Метою статті є систематизація теорії та дослідження практичних питань щодо рівня економічної безпеки в Україні, надання пропозицій, які сприятимуть поліпшенню становища в даному напрямку.

**Виклад основного матеріалу.** Проблеми забезпечення безпеки національної економіки невіддільні від завдань економічного розвитку. Державна політика повинна бути спрямована на підтримку економіки у стабільному стані, забезпечуючи її розширене зростання та структурну перебудову у напрямку більш високих технологічних укладів.

Негативні фактори внутрішнього і зовнішнього характеру можуть перервати динамічний розвиток, сприяти кризовим явищам. Тому питання забезпечення економічної безпеки на кожному етапі розвитку держави і суспільства є виключно важливими.

У свій час один із засновників камералістської концепції забезпечення економічної безпеки німецький економіст Фрідріх Ліст розробив її основні положення. Хоча його теорія не стала популярною та всесвітньо відомою на кшталт класичної політекономії Адама Сміта, вона суттєво вплинула на формування системи захисту економічних інтересів конкретної країни від експансії західноєвропейських держав.

Саме завдяки такому підходу окремі новостворені чи слабозрозвинені на той час держави змогли вийти в лідери. Мова в першу чергу йде про Сполучені Штати Америки, Німеччину, згодом Японію та інших. Тому Ф. Ліст вважається головним теоретиком камералістики (сукупності наукових теорій з проблем і підходів щодо державного регулювання, визначення національних інтересів та економічної безпеки) [1, с. 275].

Термін «безпека» йде від латинського слова «securitas», що означає «без турботи, страху». Головним чинником отримання прибутку в ринковій економіці є самостійна ефективна діяльність без реальної підтримки держави, коли доводиться розвиватися і виживати в умовах жорсткої конкуренції та впливу великої кількості негативних факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. В такій ситуації питання безпеки є особливо важливими у мікросередовищі.

Переходячи на макрорівень, національні економіки все більше інтегруються у світову глобальну економіку і кожній країні необхідно створити власну економічну модель, яка дозволить мінімізувати наслідки криз, а ще краще запобігти їх виникненню та поширенню. Ф. Ратцелом сформовано один із законів просторового розвитку – в усі часи основний зміст політики держав спрямовувався на володіння найбільш цінними елементами простору. Виходячи з такого підходу, економічна безпека України в часи глобалізації є особливо складною і важливою категорією, оскільки довгі роки вона не була єдиною територією та окремою країною. Різні колонізатори вплинули на розвиток, сформували відмінності у ментальності і стилі поведінки регіонів [2, с. 250-251].

У своєму дослідженні українські економісти З. С. Варналій, П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул визначають, що економічна безпека – це «результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку, ... забезпечення фінансової

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності, технологічного потенціалу, оптимальності й ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів» [3, с. 309]. При цьому науковці серед фінансово-економічних проблем наголошують на головній ролі фінансової складової.

На стан економічної безпеки значний вплив має якість менеджменту (Рис. 1), який відносять до однієї з головних її складових.



**Рис. 1. Менеджмент економічної безпеки\***

\*Джерело: [4, с. 72], доопрацьовано авторами

Управління економічною безпекою характеризується наявністю таких ознак: невизначеність, пов'язана з подальшим впливом прийнятого рішення на проблемну ситуацію; відсутність повної картини розвитку ситуації на етапі формування рішення; прийняття рішення базується на прогнозуванні тенденції розвитку системи в часі; розвиток складної системи може отримати велику кількість варіантів.

Приклади зарубіжних країн засвідчують, що важлива роль у сучасній економіці відводиться малому і середньому бізнесу. Відродження української держави також неможливе без створення ефективного бізнесового середовища, що забезпечує розвиток економічних та соціальних явищ. Проте значна частина вітчизняних підприємств працюють неефективно, часто стають банкрутами [5]. В таких умовах головні напрямки посилення економічної безпеки можна виділити як інституціонально-правовий, економічний та інформаційно-аналітичний (Табл. 1).

Система національної економічної безпеки має гарантувати не тільки захист та реалізацію потреб людини і суспільства в цілому, а й відобразити множину інтересів, що є найпотужнішим фактором мобілізації, засобом реалізації потенціалу.

Зовнішньоекономічні відносини України на сучасному етапі розглядаються через євроінтеграційний

## **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

вектор: відносини з ЄС та його країнами-членами; взаємини з Росією; лібералізація зав'язків з пострадянськими країнами; контакти з іншими розвиненими державами світу і тими, що розвиваються.

*Таблиця 1*

### **Напрями забезпечення економічної безпеки малого та середнього бізнесу\***

№	Напрями	Заходи реалізації
1	Інституційно-правовий	<ul style="list-style-type: none"> <li>– розвиток державних наукових і науково-технічних організацій, що здійснюватимуть координацію досліджень;</li> <li>– вдосконалення нормативно-правового і методичного забезпечення моніторингу і оцінки рівня економічної безпеки.</li> </ul>
2	Економічний	<ul style="list-style-type: none"> <li>– збільшення рівня цільового фінансування інноваційної сфери для забезпечення досягнення стратегічних пріоритетів розвитку;</li> <li>– збільшення частки високотехнологічного експорту, участь у міжнародних проектах та науково-технічній кооперації;</li> <li>– створення нових видів продукції (послуг), використовуючи сучасні технології;</li> <li>– покращення якості роботи працівників підприємств (підготовка кадрів, підвищення кваліфікації, матеріальне заохочення);</li> <li>– формування системи цільового фінансування пріоритетних напрямів науково-технічного розвитку.</li> </ul>
3	Інформаційно-аналітичний	<ul style="list-style-type: none"> <li>– організація виконання і забезпечення контролю за ходом реалізації заходів з подолання або нейтралізації загроз економічній безпеці;</li> <li>– формування системи репрезентативних показників економічної безпеки;</li> <li>– визначення реальних та потенційних загроз (ризиків) економічній безпеці та планування заходів щодо їх усунення (мінімізації);</li> <li>– налагодження моніторингу стану економічної безпеки та публікація результатів діяльності.</li> </ul>

\**Джерело:* [6], доопрацьовано авторами

Забезпечення економічної безпеки як фундаментальної складової розвитку – не новий предмет вивчення для вітчизняної наукової школи, проте сучасні умови, за яких, окрім проблем внутрішньої безпеки, суттєвою є глобалізація світової економіки, вимагають вдосконалення існуючих підходів для ефективного вирішення актуальних сьогоденних проблем.

Узагальнення теоретичних засад щодо визначення економічної безпеки дозволяє розглядати її як взаємопов'язану і взаємозалежну систему зав'язків міжнародного, національного і регіонального рівнів, а також юридичної та фізичної особи. При цьому слід констатувати глибокий взаємний вплив зазначених компонентів один на одного, що відкриває нові напрямки дослідження економічної безпеки як складної категоріальної системи на кожному з рівнів та можливості знайдення інших шляхів щодо вдосконалення її забезпечення, опираючись на сучасні умови розвитку [7, с. 19].

Найбільш актуальними для України є взаємовідносини з єдиним європейським ринком, а враховуючи об'єми зовнішнього боргу, необхідно досягти покращення таких макроекономічних показників: збільшення фінансової допомоги з боку зовнішніх кредиторів; зростання експорту, зокрема за рахунок інновацій та організаційних перетворень; раціоналізація імпорту, передусім через зниження енергоємності виробів і технологій; залучення «тіньового» валютного капіталу; реструктуризація боргів; збільшення прямих іноземних інвестицій; мобілізація приватних фінансових ресурсів на виплату боргів [8].

Сьогодні необхідно приділяти значну увагу питанням, пов'язаним із способами і методами активізації інвестиційної діяльності, створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення фінансових ресурсів та їх ефективного використання.

Серед головних причин непривабливості вітчизняного інвестиційного клімату нераціональний розподіл приватних і державних внутрішніх інвестицій, повільні темпи реформування економіки, непередбачуваність ситуації для іноземних партнерів.

Необхідно сформувати стратегію таким чином, щоб наголос не робився тільки на бюджетне фінансування, оскільки це зменшує зацікавленість приватних інвесторів та загальний рівень забезпечення національної економіки, відволікає державні кошти від інших життєво важливих завдань.

Зазначені у дослідженні підходи дозволять з достатньою ймовірністю аналізувати стан економічної безпеки та впроваджувати заходи щодо його покращення.

## ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

**Висновок.** Питання забезпечення економічної безпеки на кожному етапі розвитку держави і суспільства є виключно важливим. Особливо гостро воно постало в умовах сьогодення, коли національні економіки все більше інтегруються у глобальні процеси і кожній країні потрібно впровадити власну модель, що дозволить попередити кризи чи мінімізувати їх наслідки.

Економічна безпека України є складною та важливою категорією, оскільки довгі роки і століття вона не була єдиною країною, а колонізатори вплинули на розвиток, сформували відмінності у менталітеті і стилі поведінки окремих регіонів.

Відродження та розвиток української держави неможливі без створення ефективного середовища, що забезпечить економічні і соціальні процеси. При цьому головними напрямками посилення економічної безпеки являються інституціонально-правовий, економічний та інформаційно-аналітичний.

Економічна безпека як фундаментальна складова розвитку – не новий предмет вивчення для вітчизняних науковців, проте сучасні умови, коли, крім проблем внутрішньої безпеки, суттєвою є глобалізація світової економіки, вимагають вдосконалення існуючих підходів для вирішення актуальних проблем сьогодення.

### Література

1. Маргасова, В. Г. Стратегія забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління : монографія / В. Г. Маргасова. – Чернівці : Десна Поліграф, 2015. – 415 с.
2. Роговий, А. В. Економічна безпека: детермінанти забезпечення в умовах циклічності економіки : монографія / А. В. Роговий. – К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. – 376 с.
3. Економічна безпека : навч. посібник / З. С. Варналій, П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул та ін.; за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
4. Янковець, Т. М. Взаємозв'язок потенціалу, економічної безпеки та розвитку економічних систем / Т. М. Янковець // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9. – С. 66–73.
5. Самарцева, А. Е. Значение малого и среднего предпринимательства в обеспечении экономической безопасности России [Электронный ресурс] / А. Е. Самарцева, М. Г. Чепрасов // Научное сообщество студентов XXI столетия. Экономические науки : сб. ст. по мат. XLIII Междунар. студ. науч.-практ. конф. – 2016. – № 6 (43). – Режим доступа : [https://sibac.info/archive/economy/6\(43\).pdf](https://sibac.info/archive/economy/6(43).pdf)
6. Гордуновський, О. М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України / О. М. Гордуновський // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 23–29.
7. Чупіков, А. А. Сучасні підходи до класифікації рівнів економічної безпеки та їх взаємовплив / А. А. Чупіков // Економіка, фінанси, право. – 2017. – № 5. – С. 14–20.
8. Ляшенко, О. М. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах глобалізації / О. М. Ляшенко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 5. – С. 357–359.

### References

1. Marhasova, V. H. (2015). *Stratehiia zabezpechennia stiykosti natsionalnoi ekonomiky ta ii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia* [Strategy for ensuring the sustainability of the national economy and security: theory, methodology, management practice]. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].
2. Rohovyi, A. V. (2017). *Ekonomichna bezpeka: determinanty zabezpechennia v umovakh tsykhichnosti ekonomiky* [Economic security: the determinants of security in a cyclical economy]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kondor» [in Ukrainian].
3. Varnalii, Z. S., Melnyk, P. V., Taranhul, L. L. (2009). *Ekonomichna bezpeka* [Economic security]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Yankovets, T. M. (2015). *Vzaiemovviazok potentsialu, ekonomichnoi bezpeky ta rozvytku ekonomichnykh system* [Interconnection of potential, economic security and development of economic systems]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 9, 66-73 [in Ukrainian].
5. Samartseva, A. E., Cheprasov, M. H. (2016). *Znachenye maloho y sredneho predprynmatelstva v obespechenyy ekonomycheskoj bezopasnosti Rossyy* [The Importance of Small and Medium Enterprises in Ensuring Russia's Economic Security]. *Nauchnoe soobschestvo studentov XXI stoletiya. Ekonomycheskiye nauky – Students' scientific community of the twenty-first century. Economic sciences: Proceedings from XLIII International student's scientific-practical conference.* (Vols. 6 (43)). Retrieved from: [https://sibac.info/archive/economy/6\(43\).pdf](https://sibac.info/archive/economy/6(43).pdf)
6. Hordunovskiy, O. M. (2014). *Suchasnyi stan ta napriamy posylennia innovatsiinoi bezpeky Ukrainy* [The current state and directions of enhancement of Ukraine's innovation security]. *Finansoviy prostir – Financial space*, 2, 23-29 [in Ukrainian].
7. Chupikov, A. A. (2017). *Suchasni pidkhody do klasyfikatsii rivniv ekonomichnoi bezpeky ta ikh vzaiemovplyv* [Modern approaches to the classification of economic security levels and their interactions]. *Ekonomika, finansy, pravo – Economics, finance, law*, 5, 14-20 [in Ukrainian].
8. Liashenko, O. M. (2007). *Zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky v umovakh hlobalizatsii* [Ensuring social and economic security in a globalized environment]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho*

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

|| *universytetu – Bulletin of the Ternopil National University of Economics, 5, 357-359 [in Ukrainian].*

Надійшла 01.03.2018

**Бібліографічний опис для цитування :**

Савченко, В. Ф. Теоретичні і практичні складові економічної безпеки в Україні / В. Ф. Савченко, В. О. Стойка, С. О. Стойка // Науковий вісник Полісся. – 2018. - № 2 (14). - С. 16-21.

- Савченко Володимир Федорович** доктор економічних наук, заслужений економіст України, професор, професор кафедри економічної теорії, Чернігівський національний технологічний університет;  
<https://orcid.org/0000-0002-0884-4940>;  
Researcher ID: H-3603-2014;  
SPIN-код: 8691-3590;  
E-mail: kafekonomteor@ukr.net;
- Savchenko Volodymyr Fedorovych** Doctor of Economics, Honored Economist of Ukraine, Professor, Professor at the Department of Economic Theory, Chernihiv National Technological University;
- Стойка Віталій Олександрович** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;  
<https://orcid.org/0000-0002-8830-1822>;  
Researcher ID: A-5170-2018;  
SPIN-код: 2860-0492;  
E-mail: Esetua2@gmail.com;
- Stoika Vitalii Oleksandrovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics and Social-Behavioral Sciences, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University;
- Стойка Сергій Олександрович** кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;  
<https://orcid.org/0000-0002-5102-9685>;  
Researcher ID: A-5182-2018;  
SPIN-код: 8445-9375;  
E-mail: Stserg\_1@ukr.net;
- Stoika Serhii Oleksandrovych** Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Finance, Accounting and Economic Security, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University